

DOI [https://doi.org/10.58442/3041-1858-2024-30\(59\)-246-263](https://doi.org/10.58442/3041-1858-2024-30(59)-246-263)
УДК 322.01 (477) (091)

Копилова Марина Сергіївна,
аспірантка кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0009-0006-0646-5230>
marinakopylova88@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Анотація. У статті узагальнено та проаналізовано базові поняття, які стосуються державно-церковних відносин, моделі цих відносин та запропоновано авторську концептуальну модель державно-церковних відносин для сучасної України. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в Україні частка громадян, які визнають себе віруючими, становить більше 70 %, церква є суспільним інститутом з високим рівнем довіри з боку суспільства, наявністю в Україні 35778 релігійних громад. Проте, відзначено недостатнє концептуальне обґрунтування моделі відносин, яка була б ефективною в сучасних умовах. Насамперед відзначено, що хоча поняття «державно-церковні відносини» часто використовується в науковому дискурсі, проте воно не закріплене ні в міжнародному, ні у вітчизняному законодавстві. Аналіз нормативно-правових документів і наукових джерел дозволив встановити, що ці відносини стосуються відносин органів публічної влади та релігійних організацій. Узагальнено основні нормативно-правові акти, які регулюють питання відносин держави і церкви. Встановлено, що релігійні організації хоча і мають окреме державне регулювання, проте вони можуть користуватися усіма правами, які передбачені законодавством для громадських об'єднань. Це відкриває великі можливості для суспільно корисних ініціатив релігійних організацій. Узагальнено такі моделі державно-церковних відносин: 1) антагоністична: ігнорування до ворожого ставлення держави до церкви; 2) відокремлення церкви від держави: держава не ототожнює себе з жодною з релігій (церков); 3) державна церква: юридично закріплене привілейоване становище одного з віросповідань (церкви); 4) коопераційна: церква і держава розділені,

але взаємодіють; 5) партнерська: церква і держава взаємодіють на партнерських засадах; 6) підпорядкування церкви державі; 7) примату церкви: домінування церкви у всіх сферах суспільного життя; 8) сепараційна: в державі не створюється спеціального законодавства, що регулює державно-церковні відносини; 9) синкретична: передбачає можливе існування державної церкви; 10) теократія: політична влада в державі належить духовенству або керівництву церкви; 11) цезаропапізм: глава держави одночасно є главою церкви. В Україні законодавчо закріплено модель автономії в державно-церковних відносинах. Проте на практиці вже реалізується партнерська модель: адже укладаються меморандуми між державними і релігійними організаціями, створюються дорадчі органи, здійснюється співпраця в соціальній сфері тощо. З урахуванням цієї тенденції запропоновано реалізувати на практиці партнерську модель державно-церковної взаємодії. Ця модель поєднує принципи відокремленості церкви від держави з елементами співпраці та партнерства в конкретних сферах суспільного життя. Модель передбачає державну підтримку ініціатив релігійних організацій, якщо вони не суперечать законодавству. У рамках моделі запропоновано комплекс принципів, які дозволяють державно-церковним відносинам набутися сучасного змісту та принести більше суспільної користі для суспільства України.

Ключові слова: державно-церковні відносини; релігійні організації; громадські об'єднання; концептуальна модель; партнерська модель державно-церковної взаємодії.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми / Statement of the problem. Релігія і духовна сфера завжди відігравали важливу роль у житті українців. Про особливу актуальність розвитку державно-церковних відносин в сучасній Україні свідчать такі факти:

- частка громадян, які визнають себе віруючими, становить більше 70 % [Рівень релігійності];
- церква є суспільним інститутом з високим рівнем довіри з боку суспільства (більше 60 % за результатами соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова) [Оцінка ситуації в країні];
- на 1 січня 2024 року в Україні було 35778 релігійних громад, 552 монастирі та 201 духовний навчальний заклад (за даними Державної служби з етнополітики й свободи совісті).

Щоб знайти найефективніші моделі розвитку державно-церковних відносин для сучасних умов насамперед необхідно чітко визначити їхні концептуально-понятійні основи, що зрештою відбивається у нормативно-правових документах, аналітичних і наукових працях, управлінській та повсякденній діяльності.

Аналіз (основних) останніх досліджень і публікацій / Analysis of (major) recent research and publications. Питання державно-церковних відносин було предметом досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників. Різні поняття, пов'язані з цими відносинами, досліджували О. Бучма, В. Єленський, С. Здіорук, П. Капелько, Л. Коваленко, Я. Котилко, О. Кулакевич, І. Лопушинський, М. Палінчак, М. Рибачук, О. Саган, С. Ферраррі ін. Утім, досі не було здійснено системного узагальнення існуючих підходів в рамках єдиної концептуальної моделі державно-церковних відносин для сучасної України, враховуючи триваючу російсько-українську війну та ускладнення соціальних проблем.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є розроблення концептуальної моделі державно-церковних відносин в сучасній Україні.

Відповідно до зазначеної мети поставлено такі **завдання**:

- проаналізувати поняття «державно-церковні відносини» з врахуванням норм чинних нормативно-правових актів та наукових праць;
- узагальнити відомі моделі державно-церковних відносин;
- розробити та описати сутність концептуальної моделі державно-церковних відносин, яка відповідає сучасним умовам України.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ / THEORETICAL FRAMEWORK

У ситуації мультипарадигмальності сучасного наукового пізнання представники гуманітарних галузей знань, що віддають переваги різним методологічним підходам, використовують специфічні наукові тезауруси і створюють конкуруючі між собою концепції і теорії. При цьому саме аналіз концептуально-понятійного забезпечення може допомогти визначити істотні характеристики явищ, зв'язки між ними і навіть динаміку суспільного розвитку, що зрештою допомагає моделювати розвиток державно-церковних відносин.

Упродовж останніх десятиріч у галузі знань з публічного управління та адміністрування, правознавстві, релігієзнавстві та інших галузях досить часто використовується поняття «державно-церковні відносини». Воно має важливе значення у функціональному плані для публічно-управлінської та

юридичної практики, хоча й не закріплене ні в міжнародному, ні у вітчизняному законодавстві.

Поняття «державно-церковні відносини» утворилося внаслідок поєднання двох термінів, які в різних концепціях пояснюються по-різному. Відповідно до загальноприйнятих тлумачень, *держава* – це «апарат політичної влади в суспільстві. Країна з таким апаратом політичної влади» [27, с. 270], «центральный та основний інститут політичної організації суспільства» [7, с. 141; 617], а *церква* – «релігійна організація духовництва і віруючих, об'єднана спільністю вірувань та обрядовості; храм, будівля, в якій відбувається християнське богослужіння» [27, с. 1617].

Слід відзначити, що в 2002 р. була Ухвала Конституційного Суду України Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення поняття «церква» [13].

Погоджуємося з О. Грициною про доцільність використання поняття «відносини між державою і релігійними організаціями» [3, с. 323]. Дійсно, такий підхід виправданий і змістом базових понять «держава» та «церква» і має конкретно-прикладне публічно-управлінське значення.

Поділяємо також і думку М. Палінчака про значення конституційної термінології в процесі формування релігійних норм як норм конституцій, зокрема термінів для визначення *поняття «релігійна організація»*, що є пропорційними до того різноманіття назв, яких вони набули впродовж тривалого періоду розвитку: «церква», «релігійна організація, об'єднання, товариство». Погоджуємося, що діапазон значення терміну «релігійна організація» є відносно ширшим і охоплює також церкву, яка є категорією релігійного об'єднання зі специфічною для себе організаційною структурою [19, с. 61].

Згідно із ст. 7 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями). На інші організації, утворені за релігійною ознакою, дія цього Закону не поширюється [22].

Релігійні організації в Україні мають значні права щодо участі у громадському житті. Статтею 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» передбачено, що релігійні організації мають право «брати участь у громадському житті, а також використовувати нарівні з громадськими об'єднаннями засоби масової інформації».

Також ст.21 Закону України «Про громадські об'єднання» [20] передбачено такі права будь якого громадського об'єднання, у тому числі релігійної організації: 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі); 2) звертатися до органів державної та місцевої влади з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами; 3) одержувати публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень; 4) брати участь у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної та місцевої влади і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя; 5) проводити мирні зібрання; 6) здійснювати інші права, не заборонені законом.

У науковому контексті є різні підходи до розуміння державно-церковних відносин. В. Яценко державно-церковні відносини розуміє як взаємодію конституційно-правових і церковно-релігійних норм та відповідних інститутів, під впливом яких формуються соціально-політичні відносини в суспільстві [28]. О. Саган вказує, що характер цих відносин детермінується політично, соціально та історично, а своєрідність розвитку кожного народу чи держави з одного боку, і певної релігії чи релігійного напрямку з іншого, передбачає специфічні особливості їх взаємовідносин. Останні відображені в моделях державно-церковні відносин: теократія, цезаропапизм, законодавча підтримка, відокремлення Церкви від держави, проміжний стан між моделлю державної Церкви і моделлю відокремлення Церкви від держави і держави від Церкви [22, с. 12].

Отже, на нашу думку, *державно-церковні відносини* слід розуміти як відносини органів публічної влади та релігійних організацій – правові, організаційні, інформаційні, господарські тощо.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставленої мети використано такі методи наукового дослідження: узагальнення, групування, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, системного аналізу, абстрагування, моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Враховуючи наведені вище теоретичні основи дослідження, розкриємо зміст та ключові характеристики сучасних державно-церковних відносин в Україні. Одним із головних завдань держави є формування належних нормативно-правових засад діяльності релігійних організацій.

Унормування державно-церковних відносин на національному рівні було започатковано ухваленням 23 квітня 1991 р. Закону України «Про

свободу совісті та релігійні організації». У ньому було зафіксовано базові *принципи державно-церковних відносин*:

- відокремленість церкви від держави й школи від церкви;
- світський характер держави;
- проголошення рівності релігій перед законом і рівності громадян, незалежно від їхнього ставлення до релігії;
- запровадження реєстрації Статутів (положень) релігійних організацій;
- невтручання держави у діяльність релігійних організацій;
- курс на повернення релігійним організаціям націоналізованих у минулому культових будівель та ін.

Ст. 3 Закону визначено важливу категорію – «право на свободу совісті»: «Кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання» [22].

Визнання свободи совісті і віросповідання закріплено й у міжнародно-правових актах у галузі прав людини. Загальна декларація прав людини (1948) у ст. 18 гарантує свободу думки, совісті і релігії, включно зі свободою змінювати релігію або переконання, а також вільно практикувати релігію або переконання індивідуально чи колективно, публічно або приватно [9].

Засади державно-церковних відносин законодавчо закріплені в Конституції України (ст. 35) – «Кожен має право на свободу світогляду та віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [12]. Відтак, поняття свобода совісті є одним із ключових при характеристиці державно-церковних відносин у поліетнічній Україні.

Науковці вирізняють кілька підходів до розуміння сутності поняття «свободи совісті». В етичному аспекті свободи совісті акцентується на здатності людини свідомо формувати й реалізовувати у своїй поведінці особисте розуміння моральної необхідності; при релігієцентричному – враховується ставлення особи до релігії, її можливість бути або не бути релігійним; а нормоцентричному – на дефініції свободи совісті та означає забезпечення відповідних прав особи у сфері світоглядних переконань [17, с. 12].

На сьогодні головними документами для регулювання державно-церковних відносин є Декларація про державний суверенітет України,

Конституція України, закони України «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про громадські об'єднання», «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій».

До головних регулюючих документів належить Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), ратифікована Україною у 1997 р. У ст. 9 Конвенції зазначено: «Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно» [8]. Після набуття чинності цієї Конвенції для України з 11 вересня 1997 р. ця стаття має пряму дію на її території і може бути застосована у судах, включаючи Європейський суд з прав людини.

Відзначимо, що в Конвенції не наводяться будь-які поняття, в тому числі щодо державно-церковних відносин. Водночас у судовій практиці вже сформовано великий досвід розгляду справ, які потребують чіткої понятійної бази. Юридично дієвими стосовно питань релігії є рішення Європейського суду з прав людини, а також Конституційного Суду України.

Попри спільність правових засад щодо права на свободу думки, совісті та релігії, кожна держава виробляє власне ставлення до релігії, її місця в суспільному житті, що відбивається в обраній моделі відносин.

Науковці [11], [18] та ін. виокремлюють такі *моделі державно-церковних відносин*:

- антагоністична: ігнорування до ворожого ставлення держави до церкви;
- відокремлення церкви від держави: держава не ототожнює себе з жодною з релігій (церков);
- державна церква: юридично закріплене привілейоване становище одного з віросповідань (церкви);
- коопераційна: церква і держава розділені, але взаємодіють;
- партнерська: церква і держава взаємодіють на партнерських засадах.
- підпорядкування церкви державі;
- примату церкви: домінування церкви у всіх сферах суспільного життя;
- сепараційна: в державі не створюється спеціального законодавства, що регулює державно-церковні відносини;
- синкретична: передбачає можливе існування державної церкви;
- теократія: політична влада в державі належить духовенству або керівництву церкви;

- цезаропапізм: глава держави одночасно є главою церкви.

Усі дослідники аргументовано акцентують, що визначення «своєї» моделі для кожної держави індивідуальне й залежить від багатьох чинників: правових устоїв, прийнятих в суспільстві, поглядів світської та церковної влади, традицій, духовного і морального стану суспільства тощо [16]. Автори монографії «Державно-церковні відносини: світовий досвід і Україна» (2002) акцентують увагу на врахуванні політичних аспектів державно-церковних відносин [5].

У ст. 35 Конституції України зазначено: «Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви», що свідчить про законодавче закріплення моделі автономії в державно-церковних відносинах. Проте, як слушно відзначає В.Токман [26], на практиці в Україні вже реалізується партнерська модель, адже укладаються меморандуми між державними і релігійними організаціями, створюються дорадчі органи, здійснюється співпраця в соціальній сфері тощо. Становлення партнерської моделі зумовлено якраз наявністю низки важливих суспільних завдань, які кожна сторона не може виконати самотужки. У контексті становлення в Україні демократичної системи публічного управління, моделі багаторівневого врядування, а також в умовах сучасної російсько-української війни, партнерська модель є найбільш ефективною. Водночас важливо встановлювати ефективні системи регулювання державно-церковних відносин, щоб не порушити права людини у сфері релігії.

Поліконфесійність теж є суттєвим чинником формування моделі державно-церковних відносин, оскільки різноманітність релігійних спільнот викликає потребу в адаптивній і рівноправній моделі взаємодії, що можливо реалізувати лише в демократичних державах.

Україна належить до поліетнічних держав з поліконфесійним складом населення. У її суспільному просторі співіснують послідовники найрізноманітніших віросповідань. «Розподіл конфесійних прихильностей громадян за останні роки не зазнав особливих змін: більшість опитаних ідентифікують себе з православ'ям (у 2023 р. – 61 %); значним є число послідовників греко-католицизму (11 %), а також тих, хто назвав себе «просто християнами» (тобто вважають себе християнами, але не відносять себе до певної християнської конфесії 11 %). Інші конфесії і релігійні напрями (протестантизм, римо-католицизм, іслам, іудаїзм та ін.) представлені меншим числом прихильників. У 2021 р. була зафіксована найвища за весь період досліджень Центру Разумкова частка тих, хто не відносить себе до жодного з віросповідань, (19 %), однак після початку

повномасштабної війни (у 2022 р.) їх частка знизилася до 12 %, у 2023 р. вона становила 13 %» [23].

Демократичний державний устрій України передбачає плюралізм релігійних течій, переконань, свободу сповідання будь-яких релігій, їх рівність перед законом. Обмеження можуть лише стосуватися діяльності релігійних організацій, яка впливає на національну безпеку.

Характеризуючи державно-церковні відносини, варто відзначити й обмеження у сфері релігії, зокрема:

1) У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) ст. 9 визначено: «2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [8].

2) У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.) у ст. 18 визначено, що «Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав та свобод інших осіб» [17].

3) У ст. 2 Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» (прийнятий у серпні 2024 р.) визначено: «На території України заборонена діяльність іноземних релігійних організацій, які відповідають одночасно таким критеріям: 1) знаходяться в державі, яка визнана такою, що здійснила або здійснює збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України; 2) прямо або опосередковано (в тому числі через публічні виступи керівників або інших органів управління) підтримують збройну агресію проти України» [21].

Для забезпечення демократичного державного устрою та суспільної безпеки наявність таких обмежень є необхідною.

Запропонована нами модель державно-церковних відносин має партнерський характер з пропозицією проактивної позиції церкви стосовно вирішення актуальних питань суспільного значення.

Ця модель поєднує принципи відокремленості церкви від держави з елементами співпраці та партнерства в конкретних сферах суспільного життя. На нашу думку, партнерська модель взаємодії є цілком реальною і може бути корисною для сучасного етапу України та подальшого інклюзивного розвитку суспільства, але при умові дотримання принципів рівності, свободи віросповідання та задекларованого неутручання.

З урахуванням вище викладеного, а також враховуючи сучасну суспільно-політичну ситуацію в державі, пропонуємо таку концептуальну модель державно-церковних відносин для сучасної України:

Рис. Концептуальна модель державно-церковних відносин для сучасної України

Розкриємо нашу позицію щодо запропонованого комплексу принципів державно-церковних відносин в сучасній Україні.

Насамперед важливим є дотримання принципу відокремленості церкви від держави. У більшості сучасних демократичних суспільств держава має нейтральну позицію щодо релігії, тобто не підтримує жодну релігію над іншими та не втручається в релігійні питання.

Важливо мати багаторівневий, відкритий і конструктивний діалог між державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськістю та релігійними громадами для вирішення питань, що виникають в соціальній сфері, або стосуються церкви. Це дозволяє забезпечити сталий розвиток суспільства, враховуючи потреби і погляди різних релігійних груп. Щодо принципу релігійної інклюзивності, то мається на увазі, що державно-церковні відносини повинні сприяти становленню інклюзивного суспільства, де не тільки більшість релігійних груп, а й меншість мають рівні можливості для розвитку та вираження своїх переконань.

Держава також повинна гарантувати релігійним громадам право на освіту, доступ до культових споруд, а також право на участь у суспільному житті без дискримінації на релігійній основі (принцип захисту прав людини та релігійних організацій). Релігійні організації можуть займатися соціальними справами, благодійністю, охороною здоров'я, освітою, але за умови, що її діяльність не буде спрямована на порушення законів. Діяльність релігійних організацій вже засвідчила важливу роль у підтримці населення в умовах нинішньої російсько-української війни.

Крім того, доцільним є не просто визнання, а демонстрація взаємоповаги та толерантності до різних релігій, що дозволяє забезпечити мирне співіснування різних віросповідних груп в одному суспільстві. Запропонована нами модель враховує становлення в Україні системи публічного, а не суто державного управління, тому пропонуємо створення умов для багаторівневої взаємодії релігійних організацій.

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

1. У вітчизняних нормативно-правих документах немає визначення сутності державно-церковних відносин. Їх аналіз та співвіднесення понять, запропонованих у наукових працях, дозволив становити, що під державно-церковними відносинами слід розуміти відносини органів публічної влади та релігійних організацій – правові, організаційні, інформаційні тощо.

2. Чинним законодавством визначена модель автономії в державно-церковних відносинах, проте на практиці є прояви партнерської моделі. Це формує логічні передумови для подальшого розвитку партнерства з дотриманням принципу відокремленості церкви від держави.

3. З урахуванням існуючих тенденцій до співпраці держави та церкви, а також враховуючи сучасну суспільно-політичну ситуацію в Україні доцільною є партнерська модель відносин з сучасним набором принципів та підходів.

Для забезпечення її практичного застосування важливо забезпечувати:

- неутручання держави у діяльність релігійних організацій, проте підтримку їх ініціатив, якщо вони не суперечать законодавству;
- постійний пошук і контроль балансу між релігійною свободою та державними інтересами, чіткий розподіл сфер відповідальності, щоб уникнути конфліктів чи домінування однієї з сторін, можливо в рамках меморандумів про співпрацю;
- гнучкість та інклюзивність, тобто в рамках цієї моделі необхідне залучення представників різних релігійних конфесій, не створюючи переваги для однієї релігії над іншими.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі / Prospects for further research in this direction. У контексті отримання Україною статусу кандидата на членство у ЄС актуальним вбачається дослідження напрямів адаптації державної політики у сфері релігії до європейських стандартів, досвіду її реалізації в окремих європейських державах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- [1] О. Бучма, «Релігія, держава і право: взаємозв'язки на тлі російської війни проти України», у *Релігія і війна: сучасний український контекст*; Г. Кулагіної-Стадніченко, О. Недавної, Ред. Київ, Україна, 2024, с. 25–31.
- [2] О. Грицина, «Етапи становлення державно-церковних відносин у незалежній Україні (1991–2011 рр.)», *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, вип. 5, с. 320–332, 2011.
- [3] О. М. Грінер, Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін., «Релігія», у *Енциклопедичний словник з державного управління*; Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна, Ред. Київ, Україна, 2010, с. 617.
- [4] *Державно-церковні відносини: світовий досвід і Україна (історико-політичний аналіз)* / С. В. Сьомін, Ю. Г. Кальниш, В. М. Петрик, В. В. Остроухов. Київ, Україна, 2002, 135 с.
- [5] *Державно-церковні та суспільно-релігійні відносини в умовах війни Росії проти України* / С. І. Здіорук, В. В. Токман; С. І. Здіорука, Ред. Київ, Україна: НІСД, 2023.
- [6] *Енциклопедичний словник з державного управління* / Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна, Ред. Київ, Україна: НАДУ, 2010.
- [7] Європейська конвенція з прав людини. [Електронний ресурс]. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- [8] Верховна Рада України. (1948, Груд. 10). *Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН.* [Електронний ресурс]. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- [9] П. О. Капелько, К. О. Павшук, «Право на свободу віросповідання і його обмеження в умовах сучасності», *Юридичний науковий журнал*, № 11, с. 81–83, 2023.
- [10] І. В. Коваль, «Взаємодія церкви та інститутів громадянського суспільства: політологічний аналіз», автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. Львів, 2007.

- [11] Верховна Рада України. (1996, Черв. 28). *Конституція України № 254к/96-ВР*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [12] Конституційний Суд України: офіційний сайт. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/41-kompetenciya-inshyh-organiv-posadovyh-osib-1>
- [13] Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (неофіційний стислий виклад). 1966. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/HbT3bH> Дата звернення: Листоп. 06, 2024.
- [14] Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024 р.). Разумков Центр. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/OpYaYM> Дата звернення: Листоп. 06, 2024.
- [15] М. Палінчак, «Аналіз поняття "державно-церковні відносини"», *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*, т. 1, вип. 35, ч. II, с. 55–58, 2015.
- [16] М. Палінчак, *Держава і церква у постсоціалістичних суспільствах (на прикладі країн Центральної Європи та України)*. Ужгород, Україна, 2014.
- [17] М. Палінчак, М. Лешанич, «Моделі державно-церковних відносин у сучасній політичній практиці», *Evropský politický a právní diskurz*, № 5, pp. 254–259, 2015. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/P1eX3X> Дата звернення: Листоп. 06, 2024.
- [18] М. Палінчак, «Політологічний зміст поняття "державно-церковні відносини"», *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*, вип. 1, с. 59–64, 2016.
- [19] Верховна Рада України. (2012, Берез. 22). *Закон № 4572-VI «Про громадські об'єднання»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
- [20] Верховна Рада України. (2024, Серп. 20). *Закон № 3894-IX «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>
- [21] Верховна Рада України. (1991, Квіт. 23). *Закон № 987-XII «Про свободу совісті та релігійні організації»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
- [22] Рівень релігійності, довіра до Церкви, конфесійний розподіл та міжцерковні відносини в українському суспільстві (листопад 2023 р.).

- Разумков Центр. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/wVu78d> Дата звернення: Листоп. 06, 2024.
- [23] Г. Россолінський-Лібе, *Життя Степана Бандери*. Київ, Україна, 2021.
- [24] О. Саган, «Моделі державно-церковних взаємин у світовій історичній ретроспективі», *Релігійна свобода*, вип. 2000, с. 9–12, 2000. [Електронний ресурс].
Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/religfree_2000_2000_5 Дата звернення: Листоп. 06, 2024.
- [25] В. Токман, С. Здіорук, Вдосконалення національного законодавства у сфері свободи совісті та свободи релігії. 2019. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/7K3uf2> Дата звернення: Листоп. 06, 2024.
- [26] *Український тлумачний словник (тезаурус) 250000 слів*; В. Т. Бусел, Ред. Київ-Ірпінь, Україна: ВТФ «Перун». 2016.
- [27] В. Ященко, «Еволюція державно-церковних відносин в Україні», дис. канд. наук. Київ, 1993.

CONCEPTUAL MODEL OF STATE-CHURCH RELATIONS IN MODERN UKRAINE

Maryna Kopylova,

Graduate student of the Department of
Public Policy Educational and Scientific Institute
of Public Administration and Civil Service
Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0009-0006-0646-5230>
marinakopylova88@gmail.com

Abstract. The article summarizes and analyzes the basic concepts related to state-church relations, the models of these relations, and proposes the author's conceptual model of state-church relations for modern Ukraine. The relevance of the study is due to the fact that in Ukraine the share of citizens who declare themselves believers is more than 70%, the church is a public institution with a high level of trust from society, and the presence of 35,778 religious communities in Ukraine. However, the insufficient conceptual justification of the model of relations that would be effective in modern conditions is noted. First of all, it is noted that although the concept of "state-church relations" is often used in scientific discourse, it is not enshrined in either international or domestic legislation. The analysis of regulatory documents and scientific sources allowed us to establish that these relations concern the relations between public authorities and

religious organizations. The main regulatory legal acts that regulate the issues of state-church relations are summarized. It has been established that although religious organizations have separate state regulation, they can use all the rights provided for by law for public associations. This opens up great opportunities for socially beneficial initiatives of religious organizations. The following models of state-church relations are summarized: 1) antagonistic: ignoring the state's hostile attitude towards the church; 2) separation of the church from the state: the state does not identify itself with any of the religions (churches); 3) state church: legally enshrined privileged position of one of the religions (churches); 4) cooperative: the church and the state are separated, but interact; 5) partnership: the church and the state interact on a partnership basis; 6) subordination of the church to the state; 7) primacy of the church: dominance of the church in all spheres of public life; 8) separation: the state does not create special legislation regulating state-church relations; 9) syncretic: assumes the possible existence of a state church; 10) theocracy: political power in the state belongs to the clergy or the leadership of the church; 11) caesaropapism: the head of state is simultaneously the head of the church. In Ukraine, the model of autonomy in state-church relations is legally enshrined. However, in practice, a partnership model is already being implemented: after all, memoranda are concluded between state and religious organizations, advisory bodies are created, cooperation is carried out in the social sphere, etc. Taking into account this trend, it is proposed to implement in practice a partnership model of state-church interaction. This model combines the principles of separation of the church from the state with elements of cooperation and partnership in specific areas of public life. The model provides for state support for the initiatives of religious organizations, if they do not contradict the legislation. Within the framework of the model, a set of principles is proposed that allow state-church relations to acquire a modern meaning and bring more social benefit to the society of Ukraine.

Keywords: state-church relations; religious organizations; public associations; conceptual model; partnership model of state-church interaction.

ПЕРЕКЛАД, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / TRANSLATED AND TRANSLITERATED

- [1] O. Buchma, «Relihiia, derzhava i pravo: vzaïmozv'iazky na tli rosiiskoi viiny proty Ukrainy», u Relihiia i viina: suchasnyi ukraïnskyi kontekst; H. Kulahinoi-Stadnichenko, O. Nedavnoï, Red. Kyiv, Ukraina, 2024, s. 25–31. (in Ukrainian).

- [2] O. Hrytsyna, «Etapy stanovlennia derzhavno-tserkovnykh vidnosyn u nezalezhnii Ukraini (1991–2011 rr.)», Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, vyp. 5, s. 320–332, 2011. (in Ukrainian).
- [3] O. M. Hrinер, Yu. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko та in., «Relihiia», u Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia; Yu. V. Kovbasiuka, V. P. Troshchynskoho, Yu. P. Surmina, Red. Kyiv, Ukraina, 2010, s. 617. (in Ukrainian).
- [4] Derzhavno-tserkovni vidnosyny: svitovy dosvid i Ukraina (istoryko-politychnyi analiz) / S. V. Somin, Yu. H. Kalnysh, V. M. Petryk, V. V. Ostroukhov. Kyiv, Ukraina, 2002, 135 s. (in Ukrainian).
- [5] Derzhavno-tserkovni ta suspilno-relihiini vidnosyny v umovakh viiny Rosii proty Ukrainy / S. I. Zdioruk, V. V. Tokman; S. I. Zdioruka, Red. Kyiv, Ukraina: NISD, 2023. (in Ukrainian).
- [6] Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia / Yu. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko та in.; Yu. V. Kovbasiuka, V. P. Troshchynskoho, Yu. P. Surmina, Red. Kyiv, Ukraina: NADU, 2010. (in Ukrainian).
- [7] Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (in Ukrainian).
- [8] Verkhovna Rada Ukrainy. (1948, Hrud. 10). Zahalna deklaratsiia prav liudyny. Pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (in Ukrainian).
- [9] P. O. Kapelko, K. O. Pavshuk, «Pravo na svobodu virospovidannia i yoho obmezheniia v umovakh suchasnosti», Yurydychnyi naukovyi zhurnal, № 11, s. 81–83, 2023. (in Ukrainian).
- [10] I. V. Koval, «Vzaiemodiia tserkvy ta instytutiv hromadianskoho suspilstva: politolohichniy analiz», avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. nauk. Lviv, 2007. (in Ukrainian).
- [11] Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, Cherv. 28). Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96-VR. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian).
- [12] Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: ofitsiinyi sait. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/41-kompetenciya-inshyh-organiv-posadovyh-osib-1> (in Ukrainian).

- [13] Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava (neofitsiyni styslyi vyklad). 1966. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/HbT3bH> Data zvernennia: Lystop. 06, 2024. (in Ukrainian).
- [14] Otsinka sytuatsii v kraini ta diialnosti vlady, dovira do sotsialnykh instytutiv, politykiv, posadovtsiv ta hromadskykh diiachiv, vira v peremohu (veresen 2024 r.). Razumkov Tsentr. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/OpYaYM> Data zvernennia: Lystop. 06, 2024. (in Ukrainian).
- [15] M. Palinchak, «Analiz poniattia "derzhavno-tserkovni vidnosyny"», Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia Pravo, t. 1, vyp. 35, ch. II, s. 55–58, 2015. (in Ukrainian).
- [16] M. Palinchak, Derzhava i tserkva u postsotsialistychnykh suspilstvakh (na prykladi kraїн Tsentralnoї Yevropy ta Ukraїny). Uzhhorod, Ukraina, 2014. (in Ukrainian).
- [17] M. Palinchak, M. Leshanych, «Modeli derzhavno-tserkovnykh vidnosyn u suchasniі politychniі praktytsi», Evropský politický á právní diskurz, № 5, p. 254–259, 2015. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/P1eX3X> Data zvernennia: Lystop. 06, 2024. (in Ukrainian).
- [18] M. Palinchak, «Politologichnyi zmist poniattia "derzhavno-tserkovni vidnosyny"», S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe, vyp. 1, s. 59–64, 2016. (in Ukrainian).
- [19] Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, Berez. 22). Zakon № 4572-VI «Pro hromadski obiednannia». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (in Ukrainian).
- [20] Verkhovna Rada Ukrainy. (2024, Serp. 20). Zakon № 3894-IX «Pro zakhyst konstytutsiinoho ladu u sferi diialnosti relihiinykh orhanizatsii». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text> (in Ukrainian).
- [21] Verkhovna Rada Ukrainy. (1991, Kvit. 23). Zakon № 987-XII «Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (in Ukrainian).
- [22] Riven relihiinosti, dovira do Tserkvy, konfesiinyi rozpodil ta mizhtserkovni vidnosyny v ukrainskomu suspilstvi (lystopad 2023 r.). Razumkov Tsentr. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/wVu78d> Data zvernennia: Lystop. 06, 2024. (in Ukrainian).

- [23] H. Rossolinskyi-Libe, Zhyttia Stepana Bandery. Kyiv, Ukraina, 2021. (in Ukrainian).
- [24] O. Sahan, «Modeli derzhavno-tserkovnykh vzaiemyn u svitovii istorychnii retrospektyvi», Relihiina svoboda, vyp. 2000, s. 9–12, 2000. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/religfree_2000_2000_5 Data zvernennia: Lystop. 06, 2024. (in Ukrainian).
- [25] V. Tokman, S. Zdioruk, Vdoskonalennia natsionalnoho zakonodavstva u sferi svobody sovisti ta svobody relihii. 2019. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/7K3uf2> Data zvernennia: Lystop. 06, 2024. (in Ukrainian).
- [26] Ukrainskyi tlumachnyi slovnyk (tezaurus) 250000 sliv; V. T. Busel, Red. Kyiv-Irpin, Ukraina: VTF «Perun». 2016. (in Ukrainian).
- [27] V. Yashchenko, «Evoliutsiia derzhavno-tserkovnykh vidnosyn v Ukraini», dys. kand. nauk. Kyiv, 1993. (in Ukrainian).

*Стаття надійшла до редакції
20 листопада 2024 року*

